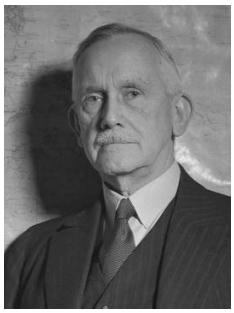
Jos Schmutzer

Joseph (Jos) Ignaz Julius Marie Schmutzer is geboren in Wenen (Oostenrijk) op 11 november 1882. Hij was de zoon van Gottfried Josef Julius Schmutzer. Zijn vader was in Nederlands-Indië tot Nederlander genaturaliseerd. Ze waren op verlof in Wenen toen Jos werd geboren. Zijn vader was eigenaar van de suikerfabriek Gondang Lipuro (gelegen nabij Bantul, ca. 20 km ten zuidwesten van Yogyakarta). Jos bracht hij zijn jeugd door in Nederlands-Indië. Hij haalde zijn HBS diploma in 1899 in Soerabaja en zijn kandidaatsexamen te Delft in 1902.

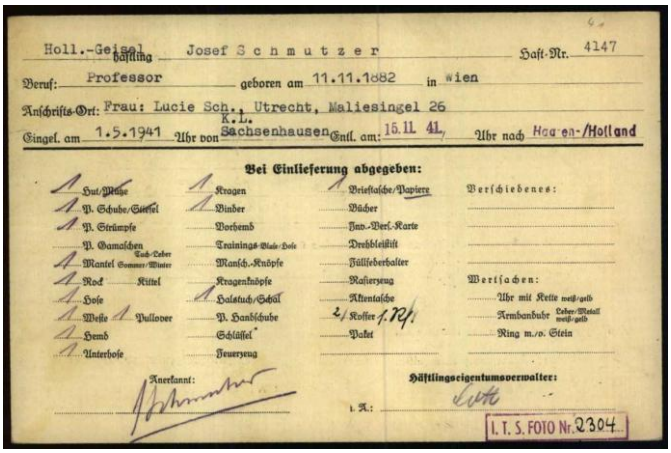
Hij kreeg een beurs om een jaar te studeren aan de École Nationale Supérieure des Mines te Parijs en behaalde uiteindelijk zijn diploma als mijningenieur in Delft in 1904. Samen met zijn broer Julius Robert Anton Marie Schmutzer bestuurde hij vanaf 1912 de Gondang Lipuro Suikerfabriek. Hij trouwde op 10 augustus 1918 op plantage Krian in Sidoardjo met Lucie Cornelie Amelie Hendriksz van Delden. Suikerfabriek 'Krian' werd toen beheerd door de vader van Lucie. Ze kregen drie zoons, Ignaz Maria Adriaan (Batavia, 8 oktober 1920), Eduard Julius Maria (Batavia, 4 september 1923) en Adriaan Karel Maria (Batavia, 6 januari 1924). Bij zijn overlijden in 1946 werd verteld dat Schmutzer werkte *"met een voor die dagen in suikerkringen ongewoon verlichte opvatting over de Nederlandsche taak jegens de bevolking van Nederlandsch-Indië. ... Op Gondang Lipoero werden alle agrarische toestanden zoo geregeld, dat in de eerste plaats de belangen van de inheemsche bevolking gediend zouden worden."* Op zijn fabriek was ook een padvindersgroep actief.

Schmutzer en zijn vrouw spendeerden veel tijd en geld aan de Stichting Jeugdzorg te Batavia (Jakarta) en aan vele andere projecten van sociaal-ethische aard (samen met zijn broer en schoonzus), waarin ze werden geïnspireerd door de encycliek Rerum Novarum. Vanaf 1916 was hij plaatsvervangend lid van de firma E. Moorman & Co te Soerabaja en in deze functie verkreeg hij ook kennis van andere culturen.

Schmutzer werd in 1930 te Utrecht benoemd tot hoogleraar kristallografie, mineralogie en petrologie en het gezin keerde terug naar Nederland. Het gezin woonde in Utrecht op de Maliesingel. Jos nam 1939 zitting in de Raad van de Vereniging van de Nederlandse Padvindersvereniging (NPV). Zijn zoons waren mogelijk lid van Scouting. Ignaz beschrijft in zijn verhoor als Engelandvaarder dat hij zich aan het begin van de oorlog inzette om padvinderij door te laten gaan.

Al voor de Tweede Wereldoorlog trokken de Schmutzers zich *"ten kost van grote persoonlijke financiële offers*" het lot aan van *"uit Duitschland verdreven christelijke niet-'ariërs', later ook van Spaansche politieke vluchtelingen*", alhoewel hun steun niet alleen was beperkt tot geloofsgenoten. Schmutzer werd na de Duitse inval in Nederland al op 13 juli 1940 gearresteerd wegens "landesverräterliche Tätigkeit". Na gevangen gezet te zijn in het Oranjehotel in Scheveningen en het Huis van bewaring aan de Gansstraat in Utrecht, werd hij op last van de Gestapo overgebracht naar de Alexanderplatz te Berlijn. Hierna werd hij

geïnterneerd in concentratiekamp Sachsenhausen (16 december 1940 tot 29 april 1941) en Halle. Vanuit daar ging hij als ‘Indische gijzelaar’ naar concentratiekamp Buchenwald (1 mei 1941 tot 15 november 1941). Daar werd hij mishandeld en uitgehongerd.

Holl.-Gefangene Josef Schmutzer Haft-Nr. 4147
Beruf: Professor geboren am 11.11.1882 in Wien
Anschrifts-Ort: Frau: Lucie Sch., Utrecht, Maliesingel 26
Eingef. am 1.5.1941 Uhr von K.L. Sachsenhausen Entl. am: 15.11.41 Uhr nach Haag-/Holland
Bei Einlieferung abgegeben:
Hut/Mütze, 1 P. Schuhe/Stiefel, 1 P. Strümpfe, P. Gamaschen, 1 Mantel, 1 Rock, Kittel, Hose, Weste, 1 Pullover, 1 Hemd, 1 Unterhose
Kragen, 1 Binder, Vorhemd, Trainings-Hose, Manschetten-Knöpfe, Kragenknöpfe, Halstuch/Schal, P. Handschuhe, Schlüssel, Feuerzeug
Brieftasche/Papiere, Bücher, Ausw.-Verf.-Karte, Drehbleistift, Füllfederhalter, Rasierzeug, Aktentasche, 2 Koffer 1.70, Paket
Verschiedenes:
Wertsachen: Uhr mit Kette weiß-gelb, Armbanduhr Leder/Metall weiß-gelb, Ring m./o. Stein
Anerkannt:
Häftlingseigentumsverwalter:
I. A.:
I. T. S. FOTO Nr. 2304

De Indische gijzelaars waren mensen die vanuit Nederlands-Indië toevallig in Nederland op verlof waren en mannen met vooraanstaande posities, onder andere in de academische wereld. Ze werden in gijzeling genomen als Duitse vergelding voor de arrestatie in mei 1940 van bijna 2.400 Duitsers door de Nederlandse gouverneur-generaal in Nederlands-Indië. De mannen gaan op 15 november 1941 vanuit Buchenwald naar Kamp Haaren en Jos is één van hen. Van daaruit worden zij in mei 1942 samengevoegd met de ‘notabelengijzelaars’ in het voormalig kleinseminarie Beekvliet bij St Michielsgestel. Omdat er onenigheid is tussen beide groepen worden de Indische gijzelaars in juli 1943 overgeplaatst naar het verderop gelegen internaat De Ruwenberg. Na Dolle Dinsdag wordt op 5 september 1944 Sint Michelsgestel gesloten. De gijzelaars gaan naar Kamp Vught. Jos wist zich, voordat hij op transport ging naar Vught, schuil te houden totdat hij in chaotische omstandigheden kon vluchten en besloot onder te duiken.

St. Michielsgestel, Seminarie „Beekvliet", Voorgevel

Twee van zijn drie zoons waren ook actief in het verzet. Ignaz hielp onderduikers en …. Zowel Ignaz als zijn broer Eduard gingen als Engelandvaarder naar Engeland.

Van 23 februari tot 25 juni 1945 was hij minister van Overzeese Gebiedsdelen in het laatste Nederlandse kabinet in ballingschap, Gerbrandy III. In de zomer van 1945 nam hij zijn hoogleraarsambt weer op maar hij stierf op 26 september 1946 in Utrecht. Hij is begraven in Begraafplaats St. Barbara, Utrecht.

Jos kreeg verschillende onderscheidingen; Officier in de Orde van Oranje-Nassau, Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw, Ridder in de Orde van de Heilige Gregorius de Grote (Zijne Heiligheid de Paus, 1926) en Commandeur in de Orde van de Heilige Gregorius de Grote (Zijne Heiligheid de Paus, 1937).

Meer informatie

Josef Ignaz Julius Marie Schmutzer (1882-1946) » Stamboom Zuur-Van Vuure » Genealogie Online

Weest paraat; officiëel orgaan van de Nederlandsche Padvinders, jrg 25, 1939, no 8, 1939 » 1939-09 - Pag. 1 | Delpher

Jos Schmutzer - Wikipedia

Dr. J.I.J.M. (Jos) Schmutzer - Parlement.com
Jos Schmutzer - Scoutpedia.nl (scoutwiki.org)
Jos Schmutzer - PoolParty Linked Data Server (niod.nl)
Schmutzer BHIC
Arolsen Archives - International Center on Nazi Persecution (arolsen-archives.org)
De koerier » 06 jan 1930 - Art. 25 | Delpher
Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche courant » 13 jun 1938 - Art. 30 | Delpher
Home - Gijzelaarskamp Beekvliet
Kamp Sint-Michielsgestel - Wikipedia
P.C.A. Geyl, Gedenkboek gijzelaarskamp Beekvliet, St. Michielsgestel (Schiedam 1946)

Dit verhaal is onderdeel van *Scouts in de oorlog*, een verzameling verhalen als eerbetoon aan al die (oud) scouts die zich ingezet hebben voor onze vrijheid en hulp aan de medemens of die slachtoffer werden van oorlogsgeweld, in Nederland en het verre oosten. Met de verhalen willen we inspiratie bieden aan de scouts van nu, in hun wekelijkse activiteiten en als voorbereiding op hun bijdrage aan lokale herdenkingen. Kijk op http://vrijheid.scouting.nl voor meer informatie en alle andere verhalen.